

Kameno orodje iz Zasipa pri Bledu

Mitja BRODAR

Izveček

V Zasipu pri Bledu je bilo na površini nabranih 150 siliksov. Vmes je več kresilnih kamnov, zato je bilo izrečeno mnenje, da ne gre za kamenodobno orodje. Avtor je izločil vse kresilnike in vse sumljive primerke in objavlja le artefakte ki sigurno niso v zvezi s kresilniki. Kulturna pripadnost ni določena. Možno je, da pripadajo predmeti različnim obdobjem.

Leta 1993 je objavil P. Jamnik (Jamnik 1993) članek o kamenih izdelkih, najdenih na površini na raznih mestih predvsem severne Gorenjske. V malo spremenjeni obliki govori o isti temi še dve leti pozneje (Jamnik 1995). Oba članka izvenita v ugotovitev, da so po njivah ležeči kremenci le "kresilniki" in da se teh najdb ne sme tolmačiti kot kamenodobno orodje. Drugi članek sugerira to že v naslovu. Izraz kresilnik, ki ga Jamnik predlaga za označbo kresilnih kamnov, smo dali v narekovaj, ker je to termin, ki ga že dolgo uporabljamo za označbo določene vrste kremenca. Mor-da ne bo dosti primerov, ko bi lahko prišlo do nesporazuma, vendar bo treba na razliko paziti. Med številnimi najdišči kresilnikov, torej kamnov s katerimi so netili ogenj, navaja Jamnik tudi Zasip pri Bledu.

V Zasipu in okolici je že pred leti začel zbirati kremence zasipski župnik F. Oražem. Za to prizadevanje je zvedel A. Pleterski med izkopavanji v Zasipu. Na njegovo opozorilo smo župnika obiskali in rade volje nam je pokazal svojo zbirko. Obdelane kamne je našel na raznih mestih, zato smo ga ob tej priložnosti prosili, naj zbiranje še nadaljuje in naj najdbe hrani ločeno po posameznih najdiščih. To je storil, toda čez nekaj let je z zbiranjem prenehal in je svojo zbirko, kakor smo že

Abstract

One hundred and fifty silexes have been found on the surface at Zasip by Bled. Intermixed are a number of flint stones, so the considered opinion is that these were not stone age tools. The author separated all flints and all suspect specimens and publishes only artefacts which are certainly not connected with the flints. The cultural affiliation is not determined. It is possible that the artefacts belong to various periods.

poročali (Brodar 1985, 36), poklonil Inštitutu za arheologijo. Nekako takrat je začel P. Jamnik intenzivneje iskati obdelane kamne na širšem območju severne Gorenjske in med drugim obiskoval tudi Zasip, kjer je nabiral na ledini Zadnje polje. Svojo zbirko s tega najdišča je tudi on poklonil Inštitutu. Za to mu gre lepa zahvala, saj so zdaj vse najdbe na enem mestu.

Župnik Oražem je zbral le kremence, ki so se mu zdeli zanimivi zaradi obdelave, oblike ali barve, zato je v njegovi zbirki le 12 naravnih kosov kremenca. Drugače je pri Jamniku, ki je sistematično zbral vse kremence in zato je naravnih kosov nabral mnogo več. Ko smo prejeli Oražmovo zbirko, smo oštevilčili vse predmete. V Jamnikovi zbirki smo preladujoče naravne kose kremenca izločili in obdržali v zbirki ter oštevilčili le tiste, ki so tako ali drugače rezultat človekove dejavnosti. Vseh predmetov v zbirki je 163. Številke od 1-143 je zbral Oražem, številke 144-163 pa Jamnik. Ledine in na njih najdeni predmeti so:

Prvotna zbirka še brez ledin	1-17 in 98-136
Župnijski vrt	18-21
Piškovca	22
Katarina	23
Tripočca	24-39

Mužje	40-42
Zadnje polje	43-48 in 144-163
Zahom	49-79
Hom nad Zasipom	80
Sebenje	81-97 in 137-143

Od skupnega števila je treba odšteti 12 naravnih kosov kremenca iz Oražmove zbirke (št. 3, 16, 17, 21, 36, 39, 87, 89, 90, 92, 94 in 97) in še košček okre (št. 15). Zbirka obsega torej 150 predmetov, ki so nastali z človekovim delom. Ker meni Jamnik, da so to "le 350 let stari kresilni kamni", mi pa menimo, da gre tudi za starejše kameno orodje, je treba o ločevanju teh dveh skupin reči nekaj besed.

S problemom kresilnikov se je prvi srečal S. Brodar, ko so mu po odkritju Potočke zijalke začeli ljudje prinašati najrazličnejše predmete in tudi kresilne kamne. Ob neki priložnosti je omenil, da so vsi iz istega materiala, iz rjavega voščene kremenca. Povedal je tudi, da so v stari Avstriji prodajali kresilne kamne v trafikah. Rjavi voščeni kresilniki naj bi bili menda uvoženi iz Alžirije, medtem ko je neka plava različica prihajala iz Turčije. Po vojni, ko se je raziskovanje paleolitika nadaljevalo iz Ljubljane, smo se s kresilnikom srečali le izjemoma. Pri raziskovanju paleolitskih postaj problema s kresilniki ni bilo. Najdišča z več kresilniki so se pojavila šele na Gorenjskem.

V kameni dobi so ljudje za svoje potrebe sproti pobirali kose kremenca in jih obdelovali. Izjema so le najdišča na takem terenu, kjer se uporabni kremen pojavlja v večjih količinah na površini (n. pr. v okolici mesta Ziegenhain v Nemčiji). Na Poljskem so našli celo mesta, kjer so že paleolitski ljudje kopali za kremenovimi žilami. Razen redkih takih primerov je v paleolitskih postajah vedno mnogo vrst kremenca. Ko se je potreba po kresilnikih zaradi njihove uporabe pri strelnem orožju močno povečala, so morali vpletati tekočo proizvodnjo. Jamnik (1993, 31) je ta skoraj industrijski rudniški postopek opisal in tudi prikazal na slikah. Značilnost takega načina pridobivanja je, da so vsi kresilniki iz istega materiala. Jamnik (1993, 27) pravi, da so "...narejeni iz kvalitetno enakega materiala". Mogoče je, da morebitna vojaška enota v Zasipu ni dobila pošiljke vedno iz istega rudnika in bi dva ali trije različki bili razumljivi. Pri pregledu zbirke iz Zasipa pa ugotovimo, da nastopa preko dvajset različnih vrst kremenca in od tega nekaj v malo primerkih, nekaj pa sploh le posamezno. V zbirki je večja le tista skupina, v kateri so res kresilniki.

Ko Jamnik predstavi izdelavo kresilnikov z lomljenjem dolgih klin (Jamnik 1993, 32), pravi: "Po-

sledica lomljenja je tudi ta, da je le na redkih kresilnikih opaziti bulbos...". Če bulbuse preštejemo, se pokaže, da jih je več, kot bi jih nastalo pri postopku lomljenja klin. Proti lomljenju govori dejstvo, da nastopa vrsta primerkov, ki zagotovo niso nastali pri lomljenju ampak so samostojni odbitki. Precej je tudi takih, katerih oblika izključuje nastanek z lomljenjem kline. Razen tega je pri izdelavi kresilnikov ostal ves odpadki na mestu izdelave, ker so razpošiljali le narejene kresilnike. V zasipki zbirki je večje število odbitkov in lusk, ki ne morejo biti v zvezi s kresilniki (gre za luske, ki zagotovo niso nastale nastale pri udarcu petelina ob kremen).

P. Jamnik (1993, 30) navaja podatek, da je "en kresilnik v povprečju uporaben le za dvanajst vžigov". Kako ob tem razložiti tako močno obrabo (ponekod celo globoke zajede), ki jo vidimo na nekaterih kresilnikih?

Po Jamniku imajo kresilniki retuše na dorzalni strani in "Redki so ... primerki, kjer so robovi obtolčeni tako na dorzalni kot tudi na ventralni strani" (Jamnik 1993, 28). Med najdbami iz Zasipa pa je najdba s št. 113, na kateri - razen na bazi, ki sploh ni obdelana - je zelo intenzivna obdelava vsega oboda samo na ventralni strani.

Poseben primer je najdba s št. 136, na kateri se ne da določiti, katera stran je dorzalna in katera ventralna. Zelo dobro je vidno, da je smer odbitja na eni strani pravokotna na smer odbitja na drugi strani, kar ne more nastati pri obrtniški izdelavi kresilnikov.

Primerki št. 122 je iz istega ali zelo podobnega materiala kot nekateri kresilniki. Ta odlomek zagotovo ni nastal z lomljenjem kline na obrtniški način. Omenimo še primerki s št. 121, ki je iz skoraj belega kresilnika (material) in je v zbirki edini.

Kar zadeva obliko kresilnikov pravi Jamnik (1993, 27): "da so se med njimi našli celo primerki, opredeljivi kot orodni tipi mlajšepaleolitskih orodnih inventarjev." K temu dodajmo, da seznam mlajšepaleolitskih tipov, ki je osnova za statistično prikazovanje, obsega 92 tipov, od katerih je le 4 ali 5 takih, pri katerih lahko pride do zamenjave.

Pri izkopavnih v bližnji Poljšiški cerkvi kresilnikov nismo pričakovali. Pri tipološki obravnavi smo videli, da je kremenec s št. 21 drugačen od ostalih. Zato smo napisali (Brodar 1995, 14): "Predmet je nenavaden in je uvrščen med strgala pogojno." Zdaj po primerjavi s kresilniki iz Zasipa se je pokazalo, da jim je omenjeni kremenec po materialu zelo blizu in da vsaj za dva od njih (št. 100 in 122) lahko rečemo, da sta iz istega materiala. Posebna situacija v Poljšiški cerkvi je omo-

gočila, da se je kresilnik lahko pomešal med mnogo starejše kamene artefakte. Zaradi že stare odstranitve zgornjih plasti (Brodar 1995, 10) je kulturna plast postala površinska plast. Nekdo je v jami kresal in kresilnik izgubil ali ga po uporabi zavrgel in pri sejanju te plasti smo ga našli z drugimi sileksi vred. Pri ocenjevanju kulture iz Poljšiške cerkve kresilnika št. 21 ne smemo več upoštevati. Zaradi tega primera smo nekoliko več pozornosti namenili primerjavi materiala kremenecv iz Poljšiške cerkve in Zasipa. In res smo našli še en zanimiv primer. Odbitek št. 139 iz Poljšiške cerkve, ki je le nekoliko retuširan (ventralno na desnem robu), je iz istega materiala, kakor sta dva kresilnika (št. 123 in 133) iz Zasipa. Zanimiva je tudi trikotna razbitina iz Jamnikove zbirke (št. 152), ki je iz istega materiala kot kresilniki, ne kaže pa prav nobene obdelave ali uporabe.

Navedli smo le nekaj problemov in vprašanj, ki se postavljajo pri ločevanju kamenodobnega orodja od kresilnikov iz Zasipa, vendar pa dovolj za spoznanje, da delitev ni enostavna. Potrebno bi bilo mnogo časa in truda za kolikor toliko dobro utemeljeno ločitev. Vprašanje je, če bi tak trud sploh bil smiseln, saj najdišč, v katerih je kamenodobno orodje kontaminirano s kresilniki, gotovo ni veliko. V Zasipu, kjer to je, smo se odločili za naslednji postopek. Zbirko lahko razdelimo na tri skupine: kresilnike, dvomljive primerke in kamenodobno orodje. Pri tem je treba povedati, da smo med dvomljive primerke uvrstili vse, ki bi jih kdo kakorkoli lahko uvrstil med kresilnike. Med kamenim orodjem so ostali le sileksi, ki ne morejo biti v zvezi s kresilniki. Zbirka je zaradi tega precej manjša, toda tak rigorozen poseg preprečuje nesmiselno polemiko, ali gre za kresilnike ali za orodje.

Po izločitvi kresilnikov in vseh tistih primerkov, ki bi lahko bili sumljivi, ostane za obravnavo 50 predmetov. Med njimi je 17 artefaktov, ki so vsi na tabli. Od ostalih je 20 odbitkov. V splošnem so majhni, le 4 so nekoliko večji, nekaj pa jih meji na luske. Kakor navadno so odbitki večinoma neretuširani, na nekaterih pa je tu in tam nekaj retušic. Zelo majhnih odbitkov, ki jih navadno označujemo kot luske, je 13. Zaradi morebitne kontrole, kaj smo upoštevali, navajamo vse primerke po številkah. Luske: 8, 9, 10, 11, 12, 20, 68, 71, 73, 74, 93, 95 in 96. Odbitki: 25, 29, 30, 37, 42, 46, 49, 50, 51, 55, 61, 65, 77, 91, 141, 152, 153, 161, 162 in 163. Po materialu je zbirka pisana. Večjih skupin iz istega materiala ni. Morda je vredno posebej omeniti, da so vmes trije beli oziroma svetlosivi kresilniki (tokrat kresilnik pomeni različek kremenca).

Jedro je le eno (*t. I: 62*). Majhen odbitek trikotnega prereza (*t. I: 158*) je najbrž robni odbitek nekega drugega jedra. Na velikem širokem odbitku je terminalno, torej prečno, lepo ločno strgalo (*t. I: 159*). Na eni strani kvadrastega kosa kremenca (*t. I: 13*) je več grobih retuš, zato ga z nekoliko rezerve tudi prištevamo k strgalom. Ozke kline so 4. Na prvi (*t. I: 28*) manjka baza. Retuširan je levi rob, na desnem pa je retuša le v srednjem delu. Druga klinica (*t. I: 157*) ima le na desnem robu parcialno retušo. Tretja (*t. I: 69*), ki je iz belega kresilnika in ji manjka terminalni del, je drobno retuširana na ventralni strani levega roba. Četrta iz svetlosivega kresilnika (*t. I: 155*) ima retuširana oba robova, kolikor sta ohranjena, saj gre le za srednji del na obeh straneh odlomljene kline. V tem primeru gre res za klino, ki je bila dolga morda 5-6 centimetrov, medtem ko sta prva in tretja po videzu le klinici, čeprav ne vemo, koliko sta bili dolgi. Razen ozkih klin je v zbirki še razmeroma široka klina (*t. I: 114*), ki je drobno retuširana po celem levem robu, na desnem pa le parcialno približno v sredini. Na taki klini bi lahko bilo terminalno praskalo, toda v tem primeru oškrbljenost ne kaže namena izdelati praskalo. Pač pa je narejeno zelo lepo praskalo (*t. I: 80*) na prvem odbitku od prodnika, tako da je cela dorzalna stran le prodnikova skorja. Posebnost tega praskala je obdelava ventralne ploskve. Od vseh strani so proti sredi odbite zelo ploske luske, tako da od odbite ventralne ploskve ni nič ostalo. Drugo praskalo (*t. I: 32*), za katero, čeprav je nameščeno poševno, lahko rečemo, da je lepo izdelano, je na majhni klinici z le malo oškrbljenima robovoma. Na srednje veliki klini je na desnem robu zgoraj vbadalni odbitek (*t. I: 160*) odbit tako, da celo spominja na kljunasto vbadalo. Pri tem na terminalnem delu ni niti retuše niti vbadalnega odbitka. Klina tudi ni prelomljena in ne gre za ogelno vbadalo. Klina je iz tako slabega zrnatega kremenca, da so retuše, ki jih vidimo na preostalem delu desnega roba, zelo dvomljive. Na klinastem odbitku (*t. I: 38*), katerega dorzalna stran je gomoljeva skorja, je na levem robu velika, precej plitva toda nedvomno narejena zajeda. Oškrbljen je tudi poševni terminalni rob, in sicer z obeh strani. Artefakt je iz slabega materiala. Vse omenjene retuše kažejo skrilasto strukturo. Zaradi tega je "obdelava" spodnje polovice desnega roba najbrž le dozdevna. Na majhnem odbitku sivega roženca (*t. I: 134*) je levi rob neobdelana ostrina, na debelejšem desnem robu je pa v loku od baze do konice narejen hrbet s pravo gravetno retušo. Posebej zanimiv je ta artefakt zaradi tega, ker imamo iz Poljšiške cerkve (Bro-

dar 1995, t. 5: 470) prav tak artefakt. Tudi po velikosti sta si skoraj enaka in je edina razlika ta, da ima poljšiški hrbet na levi strani, zasipski pa na desni strani. Naslednji artefakt je odlomek zgoraj in spodaj odlomljene, verjetno pravilno odbite kline iz belega kresilnika. Oba preloma sta poševna, tako da gre po obliki za trapez. Oba preloma sta tudi obdelana, toda obdelava se nekoliko razlikuje od pravih trapezov, ki jih poznamo iz najdišč Pod Črnučko in Dedkov trebež. Globoka vdolbina na levem robu ni zajeda. Nastala je z enim udarcem, ali pa gre za poškodbo. Vsekakor pa se je to zgodilo že pri obdelavi ali ne mnogo pozneje. Sledi še majhen odbitek iz svetlordečega kremenca (t. 1: 156). Takega materiala v drugih postajah še nismo zasledili. Levi rob je retuširan s precej strmo retušo, tako da bi mogli pomisliti na zajedo. Toda konkavnost je le prešibka, da bi lahko to možnost sprejeli. Zadnji z srednjim grebenom (t. 1: 72) je koničast terminalni odlomek nekega večjega artefakta (t. 1: 72). Oba robova sta retuširana in bi lahko šlo za ročno konico, kakšno kotno strgalo ali pa za večjo koničasto klino.

Poglejmo še kakšna je kulturna slika, ki jo kaže opisana zbirka. Če odštejemo nekaj artefaktov, ki lahko nastopajo v vsaki kulturi, je zbirka očitno mlada. Iz geoloških razlogov, ki dovoljujejo poselitev šele po umiku ledu, starejše kulture in večji del mlajšega paleolitika itak ne pridejo v poštev. Vsiljuje se misel, da gre za istočasnost s Poljšiško cerkvijo zaradi obeh skoraj enakih artefaktov s hrbtom. Gledano v celoti pa je zbirka iz Poljšiške cerkve vendarle drugačna od zasipske zbirke. Trapez, ki je v zbirki, je tip, ki gotovo pripada mezolitiku. V zvezi z domnevno harpuno iz bližnjega Jamnikovega spodmola je

mezolitska poselitev tega prostora verjetna. Verjetnost, da gre res za mezolitik, zmanjšuje dvom, ki smo ga nakazali pri opredelitvi trapeza. Če bi upoštevali tudi izločene predmete, za katere menimo, da so artefakti, bi bila zbirka precej večja. Toda med izločenimi ni posebnih tipov, zato kulturna pripadnost tudi v tem primeru ne bi bila jasnejša. Pri primerjanju z drugimi najdbami, ki naj bi bile časovno blizu, sorodnosti ne najdemo. Omenimo pa le, da tudi za kulturo iz Poljšiške cerkve prave primerjave nismo našli (Brodar 1995, 16). Pri razmišljanju o kulturni pripadnosti ne smemo pozabiti, da zbirka ni homogena, saj je nabrana na raznih ledinah v Zasipu in njegovi okolici. Ni nujno, da so vse najdbe iz istega časa, najbrž je celo verjetneje, da niso. Nekateri artefakti bi lahko bili iz časa Poljšiške cerkve, drugi iz mezolitika in tretji iz poznejših prazgodovinskih obdobj.

Smisel članka ni v pobijanju Jamnikovih trditvev, ampak v opozorilu, da je treba biti pri površinskih najdbah previden. Ne bi bilo dobro, če bi se uveljavilo mnenje, da so površinske najdbe itak samo kresilniki, ki jih nima smisla pobirati. Iz drugih dežel nam je znano, da obstaja veliko število površinskih najdišč kamenodobnih kultur in ni razloga, da bi bilo pri nas drugače. Če je slučajno med Bledom in Jesenicami veliko kresilnikov, to ne more biti značilno za celo Slovenijo. Zdaj že številne najdbe na Ljubljanskem barju, ki so brez kresilnikov, to potrjujejo. Z bodočim iskanjem in nabiranjem bo število kamenodobnih najdišč gotovo naraslo. Le za ledeniško območje velja, da so najdbe lahko le iz konca glaciala, ko se je led iz dolin že umikal, ali iz postglaciala, drugje so lahko starejše.

BRODAR, M. 1985, Iskanje novih paleolitskih postaj v letih 1971-1982. - *Arh. vest.* 36, 25-38.

BRODAR, M. 1995, Končni paleolitik iz Poljšiške cerkve pri Poljšici. - *Arh. vest.* 46, 9-24.

JAMNIK, P. 1993, Kamenodobno orodje ali novodobni kresilniki z gorenjskih njiv? - *Por. razisk. pal. neol. eneol. Slov.* 21, 25-43.

JAMNIK, P. 1995, Žal le 350 let stari kresilni kamni. - *Jeseniški zbornik* 7, 217-235.

Steingeräte aus Zasip bei Bled

Zusammenfassung

In Zasip und Umgebung in der Nähe von Bled begann der Pfarrer F. Oražem Quarzsteine zu sammeln und später stellte auch P. Jamnik eine kleinere Sammlung zusammen. Beide schenken die Sammlungen dem Institut für Archäologie. P. Jamnik, der bearbeitete Quarzsteine sammelte, unter diesen viele Feuersteine für Schußwaffengebrauch, auch anderswo in Gorenjsko, veröffentlichte einen Aufsatz (Jamnik 1993) über die Fundstätten dieser Feuersteine und ordnete solchen Fundorten auch Zasip zu.

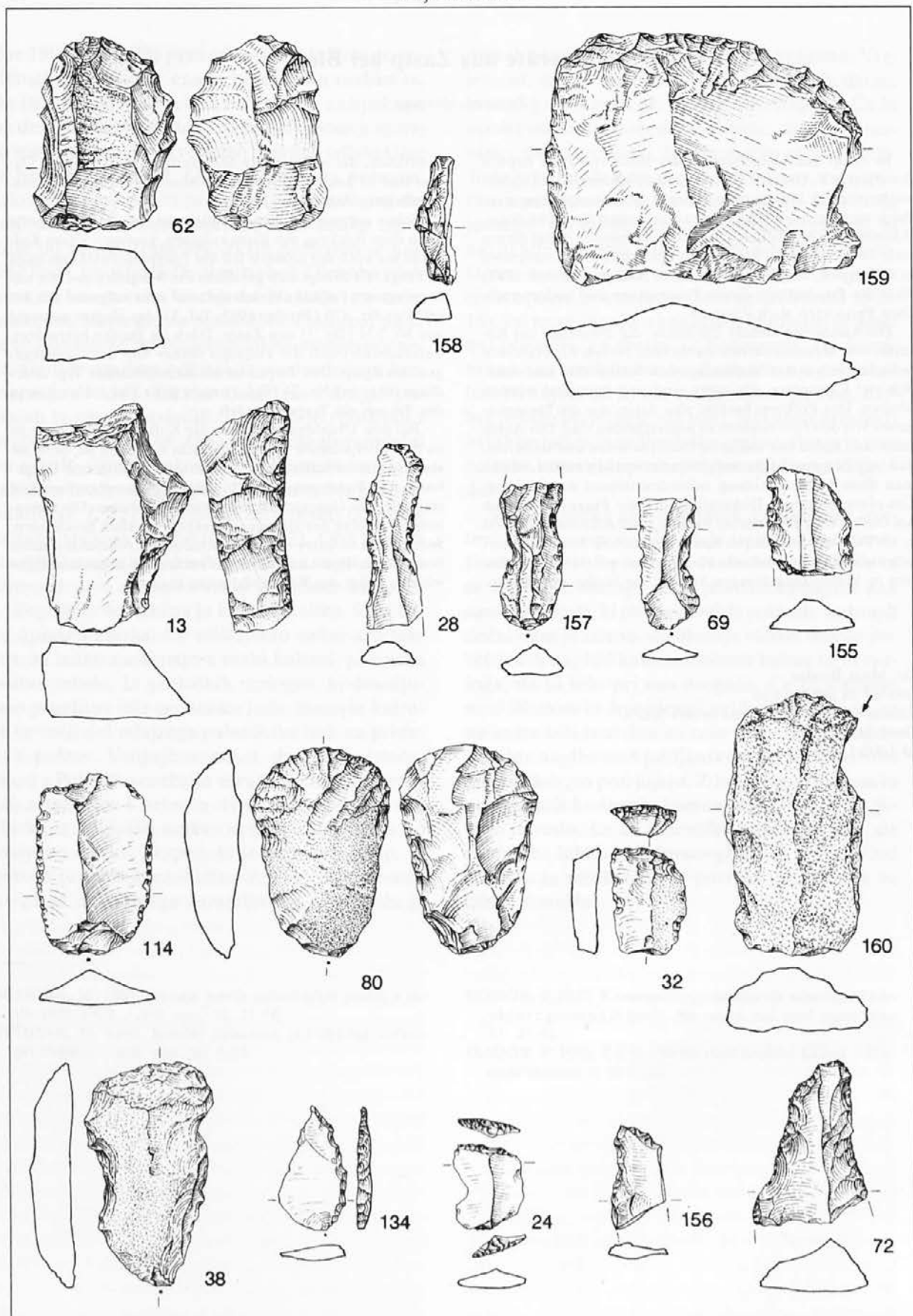
Die Sammlung umfaßt 150 Silexe, die zweifellos das Resultat von Menschenarbeit darstellen. Neben Feuersteinen befinden sich in der Sammlung noch Steingeräte und ziemlich viel Exemplare, die nicht eindeutig bestimmt werden können. Das Problem besteht also darin, wie die Steinzeitgeräte von den Feuersteinen zu unterscheiden sind. Der Autor führt eine Reihe von unklaren Exemplaren an und stellt fest, daß viel Zeit und Mühe aufgewendet werden müßte, wollte man diese Unterscheidung zufriedenstellend durchführen. Um einer sinnlosen Diskussion über die Frage, ob es sich um Geräte oder Feuersteine handle, zuvorzukommen, schied er im Fall von der Zasiper Sammlung neben den Feuersteinen auch alle Gegenstände aus, die man mit den Feuersteinen in Verbindung bringen könnte. So bleibe nur 50 Ge-

genstände, die unbestritten Steinzeitgeräte darstellen. Davon sind 33 hauptsächlich kleine Abschläge. Es gibt 17 ausgearbeitete Artefakte (Taf. 1).

Schon aus geologischen Gründen, die eine Besiedlung erst nach dem Rückzug des Eises zulassen, kommen ältere Kulturen wie auch der größere Teil des Jungpaläolithikums nicht in Frage. Es drängt sich geradezu ein Vergleich mit der nahegelegenen Poljšiška cerkev auf, und zwar aufgrund des Artefaktes Nr. 470 (Brodar 1995, Taf. 5), das ebenso aussieht wie Nr. 134 (Taf. 1) von Zasip. Doch im ganzen betrachtet, unterscheidet sich die Poljšiška cerkev von den Sammlungen aus Zasip. Das Trapez ist ein mesolithischer Typ, allerdings ist es bei Nr. 24 (Taf. 1) nicht ganz klar, ob es sich in der Tat um ein Trapez handelt.

Bei den Überlegungen über die Kulturzugehörigkeit ist zu beachten, daß die Sammlung nicht homogen ist, denn sie stammt von verschiedenen Fundorten in Zasip und Umgebung. Alle Funde müssen nicht unbedingt aus derselben Zeit stammen, das Gegenteil ist sogar wahrscheinlicher. Die Sammlung ist infolge der strengen Selektion wirklich bescheiden. Jedoch gibt es unter den ausgeschiedenen Artefakten keine besonderen Typen und wenn wir auch diese berücksichtigen würden, wäre das Kulturbild nicht klarer.

Dr. Mitja Brodar
Inštitut za arheologijo
Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU
Gospodska 13
SI-1000 Ljubljana

T. 1: Zaspri pri Bledu. Kameno orodje. M. = 1:1.
 Taf. 1: Zaspri bei Bled. Steingeräte. M. = 1:1.